

Locuirea umană în peșterile din Transilvania pe durata epocii medievale timpurii (sec. VIII–XI)

Victor V. VIZAUER

Problema habitatului uman constituie o parte esențială a cercetării istorice, fără de care reconstituirea unei epoci, indiferent de modalitatea abordării, nu va fi niciodată completă. Deoarece locuirea în peșteri reprezintă, deocamdată, o componentă mai puțin studiată a habitatului din perioada medievală timpurie, voi încerca să examinez situația din zona Transilvaniei¹, precizând stadiul cercetărilor, alături de câteva probleme mai importante pe care le presupune acest tip de cercetare.

Interesul pentru peșterile din Transilvania s-a manifestat începând cu secolul al XVIII-lea². Deja în 1847 L. Kövály, într-o lucrare cu caracter statistic privind teritoriul Transilvaniei, consacra câteva pagini prezentării unor peșteri considerate mai reprezentative, având însă în vedere caracterul lor spectaculos și misterios, adăugând și legende legate de acestea³. Trei decenii mai târziu a fost întocmit un repertoriu relativ bogat al peșterilor cunoscute din această regiune. Este vorba despre lucrarea lui E. A. Bieltz, care cataloghează și descrie 73 de astfel de cavități naturale, în unele cazuri făcând referire și la descoperiri cu caracter arheologic (foarte puține și aparținând preistoriei)⁴. Deși cercetările privind peșterile înregistrau succese, din punct de vedere arheologic situația nu era tocmai satisfăcătoare, deoarece nu exista interes și din această direcție. Abia după ce în anul 1950 a luat ființă Institutul de Arheologie al Academiei Române poate fi remarcat progresul în ceea ce privește cercetarea arheologică propriu-zisă a peșterilor⁵.

Programe riguroase de investigare a acestor situri au fost susținute mai ales pe teritoriul Banatului, amintindu-le doar pe cele de o amploare mai mare. Este vorba despre investigațiile din anii '70 ai secolului trecut, întreprinse de către R. Petrovsky, împreună cu alți cercetători de la Muzeul din Reșița, în Valea Carașului, Valea Cernei și Cheile Nerei⁶. În continuare, pe parcursul anilor 1980-1981 cercetări de arheologie speologică au loc în Văile Carașului, Buhuiului, Gârliștei, Cernei și a Stârnicultui și în zonele Ilova, Bocșa-Colțan, Constantin Daicoviciu, Rusca Montană și Feneș; în timpul acestora s-a urmărit identificarea peșterilor cu urme de locuire⁷. Demersurile lui S. Petrescu, în special în zona Banatului, și-au găsit finalitatea în două volume ce tratează problema locuirii în peșteră, primul vizând perioada cuprinsă între preistorie și epoca romană⁸, iar cel de-al doilea continuând din perioada romană și până în secolul XX⁹. În ultimii ani se constată o reluare a acestui tip de cercetare și pe teritoriul județului Bihor, de către arheologul C. Ghemiș de la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea¹⁰.

Referitor la peșterile cu descoperiri arheologice din perioada medievală timpurie, pot fi identificate 23 de peșteri cu vestigii din această epocă (20 repertoriate, la nr. 21 din catalog fiind menționate trei peșteri cu urme din această perioadă). Dintre acestea, în trei cazuri nu știm dacă au fost găsite și urme medievale timpurii, prezența acestora fiind doar presupusă, fără indicii clare (este vorba de Peștera Calului – jud. Harghita, Peștera Curată – jud. Hunedoara și Peștera Mare de la Merești – jud. Harghita).

În ceea ce privește restul peșterilor, materialul descoperit îl reprezintă aproape exclusiv ceramica (în două cazuri s-a găsit câte un vârf de săgeată: Peștera Omului și Peștera de la Schwartz, ambele în jud. Caraș-Severin), în lipsa unor complexe arheologice. Într-un singur caz a fost identificată și o locuință (Peștera Lesiana – jud. Bihor¹¹), iar într-o altă peșteră a fost surprinsă o suprapunere de 5 vetre, alături de un fragment ceramic medieval timpuriu (Peștera Mare de la Șoroniște – jud. Caraș-Severin). Un nivel de cultură propriu-zis este menționat doar în Peștera Boiului – jud. Bihor și în cazul celor trei peșteri de la Cheile Turzii – jud. Cluj (unde, însă, nu se precizează natura descoperirii).

¹ Prin Transilvania, aici înțeleg atât zona intracarpatică, cât și teritoriile Banatului, Crișanei și Maramureșului.

² Bieltz 1884, p. 1

³ Kövály 1847, p. 59-64

⁴ Bieltz 1884

⁵ Bleahu și colab. 1976, p. 38

⁶ Petrovsky 1979, p. 229 și n. 2, p. 229

⁷ Petrovsky, Popescu, Rogozea 1981, p. 429

⁸ Petrescu 2000

⁹ Petrescu 2004

¹⁰ Ghemiș 2003

¹¹ Cu privire la această peșteră, I. Crișan vorbește doar despre vestigii din sec. XII-XIII (Crișan 2006, p. 208).

Cronologic, descoperirile din aceste peșteri au fost încadrate secolelor VIII – X/XI (datarea celor două vârfuri de săgeată din Peștera Omului și Peștera de la Schwartz s-a făcut larg în sec. X – XII), dar sunt cazuri în care descoperirile din perioada care ne interesează rămân sub semnul întrebării, cum este situația materialului din Peștera Boiului – jud. Bihor și Peștera cu Puș – jud. Caraș-Severin. Referitor la alte patru situri (Peștera Hoșilor, Peștera Liliacilor și Peștera Mare de la Șoroniște, din județul Caraș-Severin și Peștera Meziad – jud. Bihor), autorii doar identifică generic ceramica descoperită, ca medievală timpurie.

În majoritatea peșterilor înregistrate acum s-au efectuat doar cercetări la suprafața solului din interiorul lor sau, în cel mai bun caz, sondaje arheologice (de cele mai multe ori miza interesului o reprezenta locuirea preistorică), fapt care, eventual, ar putea explica pușinătatea descoperirilor și cunoștințele lacunare în ceea ce privește această modalitate de manifestare a habitatului pe parcursul epocii medievale timpurii.

În general, se consideră că peștera putea fi utilizată ca adăpost, spațiu sacru, loc de înmormântare și loc de depozitare (*vistierie*)¹². Dintre acestea, cea mai importantă și des întâlnită funcție a peșterii era cea de *adăpost/locuință*¹³. Sunt determinabile trei tipuri de locuire a unei peșteri: permanentă, sezonieră și temporară (ocazională)¹⁴. În cazul nostru, indicii pentru o locuire permanentă apar doar în Peștera Lesiana – jud. Bihor, unde a fost descoperită o locuință ușor adâncită în pământ și care a avut în unul dintre colțuri un cuptor construit din pietre de râu. Din lipsa unor informații mai precise, nu se poate stabili cât timp a fost folosită locuința. Ipotetic, ar putea fi vorba despre o locuire permanentă, mai ales dacă ar fi cunoscute de acolo mai multe astfel de locuințe; probabil că mai aproape de adevăr, în acest caz, este presupunerea că avem de-a face cu o locuire sezonieră (eventual în legătură cu păstoritul transhumant). O locuință, este adevărat că mai târzie (sec. XI-XIII), a fost cercetată și în Peștera Ungurului – jud. Bihor, descoperire care sugerează posibilitatea unor precedente, pe parcursul perioadei anterioare. Cele 5 vetre suprapuse din Peștera Mare de la Șoroniște – jud. Caraș-Severin, în cazul în care sunt contemporane cu fragmentul ceramic medieval timpuriu, dovedesc folosirea peșterii de către om, cel puțin pentru o locuire sezonieră. Apoi, în legătură cu Peștera Coasta Vacii – jud. Hunedoara se precizează că s-au găsit fragmente ceramice până la adâncimea de -30 cm, situație ce atestă existența unui strat de cultură gros de până la 30 cm (chiar dacă nu unul foarte consistent, probabil), care la rândul său certifică o locuire mai mult decât temporară sau etape de locuire temporară. Și în Peștera Boiului – jud. Bihor a fost identificat un strat de cultură (nu este precizată grosimea), care poate să sugereze măcar o locuire temporară. Cele două vârfuri de săgeți din Peștera Omului și Peștera de la Schwartz, jud. Caraș-Severin, ne vorbesc despre posibili vânători care au poposit ocazional în aceste peșteri, în timpul urmăririi vânatului sau au vânat chiar în aceste cavități.

În celelalte peșteri, unde au fost găsite doar fragmente ceramice, se poate presupune, în cel mai bun caz, o locuire sezonieră, mai plauzibilă fiind doar o locuire ocazională. Și S. M. Petrescu consideră că cel mai frecvent tip de locuire în peșteră era cel temporar (ocazional), ca adăpost în timpul păstoritului sau al vânătorii și ca refugiu din fața capriciilor naturii¹⁵.

Referindu-mă la alte posibile funcții ale peșterilor, dovezi există și pentru folosirea lor în epoca medievală timpurie ca *spațiu sacru* creștin. Desigur, nu se poate exclude în totalitate posibilitatea ca în unele peșteri să se fi desfășurat ritualuri și de altă natură, manifestări care, în ultimă instanță, să nu fi lăsat urme până la noi. Spre exemplu, ele puteau fi susținute de vânătorii care utilizau peșterile ca adăpost în timpul urmăririi vânatului. Revenind la funcția de spațiu sacru creștin, atrage atenția textul cu caractere slavone (datat la sfârșitul sec. X și în prima jumătate a sec. XI) din dreapta intrării în Peștera Gaura Chindiei II – jud. Caraș-Severin, interpretat în sensul posibilității de a fi existat acolo un lăcaș creștin (schit), în care serveau unul sau mai mulți călugări¹⁶. Acesta nu este un caz singular dacă avem în vedere *Complexul Dumbrăveni* (cu Biserița Dumbrăveni și Peștera Atrium) și *Complexul rupestru de la Basarabi-Murfatlar*, ambele din județul Constanța și datate în secolele X – XI¹⁷. Apoi, și acea unică locuință din Peștera Lesiana ar fi putut să aparțină unui pustnic, retras în această peșteră departe de lume.

¹² Bleahu 1978, p. 25-27; Cocean 1979, p. 123-127; Cocean 1995, p. 18; Petrescu 2000, p. 78-83

¹³ Cocean 1979, p. 123; Petrescu 2000, p. 78; Petrescu 2004, p. 49

¹⁴ Petrescu 2000, p. 78-80; Petrescu 2004, p. 49

¹⁵ Petrescu 2004, p. 51

¹⁶ Comșa 1977, p. 36

¹⁷ Theodorescu 1974, p. 87-97; Boroneanț 2000, p. 100-106; Agrigoroaei, Zamora 2003-2006

Cât timp investigațiile rămân la stadiul de sondaje și cercetări de suprafață, va fi dificil de știut dacă trebuie sau nu eliminată posibilitatea folosirii unora dintre peșteri și ca *loc de înmormântare*. Probabil că în cazul unor decese din timpul deplasărilor unor grupuri umane, peștera ar fi putut să pară un loc propice pentru înmormântare, fiind mai ferit de animalele sălbatice și de calamitățile naturale. Dar, în lipsa unor descoperiri sigure, și această funcționalitate a peșterii rămâne la stadiul de presupunere.

Poate fi luată în considerare și posibilitatea folosirii peșterii ca *loc de depozitare* (*vistierie* – în sensul ca aici să se ascundă obiecte de valoare: tezaur, etc). În primul rând, peșterile aflate în locuri mai greu accesibile, dar totuși în apropierea unor așezări și/sau căi de comunicație, puteau oferi un spațiu relativ protejat, celor care intenționau să-și ascundă avutul, în cazul unor pericole. Dar, în peșterile repertoriate aici nu există indicii care să sugereze o astfel de practică, deși ea nu poate fi negată categoric, chiar în lipsa descoperirilor.

În stadiul actual al cercetărilor privind peșterile cu urme de locuire din epoca medievală timpurie, ni se pare prematură formularea unor concluzii categorice. Poate fi desprinsă observația sigură că unele dintre peșteri au beneficiat de atenția vechilor comunități umane, fiind frecventate și utilizate, în primul rând ca adăpost ocazional sau sezonier, poate și în alte scopuri.

REPERTORIUL DESCOPERIRILOR

1. PEȘTERA BOIULUI, Lorău, com. Bratca, jud. Bihor.

Peștera se află pe Valea Crișului Negru, în Munții Bihorului, carstul din Valea Bulzului, versantul stâng.

Aici a fost identificat un nivel de cultură din care au fost recuperate, în urma unui sondaj arheologic (M. Roska – 1930), fragmente ceramice datate cu probabilitate în sec. IX – X/XI.

Bibl. Roska 1941, p. 141; *Rep. Bihor* 1974, p. 42-43, nr. 234; *Boroneanț* 2000, p. 11; *Cosma* 2002, p. 198, nr. 111; *Crișan* 2006, p. 158.

2. PEȘTERA CALULUI, com. Merești, jud. Harghita.

Este situată la 60 m de *Peștera Mare de la Merești*, în versantul opus al Cheilor Vârghișului, pe malul drept. Sunt menționate urme de locuire din paleolitic și până în evul mediu, astfel că este posibilă și existența unor urme medievale timpurii.

Bibl. Cocean 1995, p. 236; *Crișan și colab.* 2004, p. 196-198, nr. 122.

3. PEȘTERA CĂLĂȚEA, Călățea, com. Aștileu, jud. Bihor.

Mai este cunoscută și sub numele de *Peștera Ponorul de la Călățea*. Se găsește în Munții Pădurea Craiului, defileul Crișului Repede. Peștera a fost locuită încă din preistorie. Descoperirile care ne interesează aici au fost datate în sec. VIII/IX – X.

Au avut loc cercetări de suprafață (M. Roska și I. Emödi), în urma cărora au fost descoperite fragmente ceramice de la vase modelate la roata cu turație medie, din pastă degresată cu microprundiș și având aspect zgrunțuros. Au culoare brun-negricioasă sau brun-cărămizie și sunt ornamentate cu benzi de linii orizontale intercalate cu benzi de linii în val, striuri în val, striuri orizontale, striuri peste care s-a trasat o bandă de linii în val. Uneori ornamentul merge până spre baza vasului. Unele fragmente au pereții foarte subțiri, ceea ce le apropie de ceramica modelată la roata rapidă. Un vas avea înălțimea de 9 cm și diametrul de 13,5 cm.

Bibl. *Rep. Bihor* 1974, p. 53; *Dumitrașcu* 1978, p. 61, nr. 4, fig. 3; *Dumitrașcu* 1986, p. 708; *Boroneanț* 2000, p. 6; *Stanciu* 2000, p. 153; *Cosma* 2002, p. 182, nr. 54; *Crișan* 2006, p. 179.

4. PEȘTERA COASTA VACII, Federi, com. Pui, jud. Hunedoara.

O altă denumire a sa este *Peștera nr. 1 de la Coasta Văcii de la Federi*. Este situată în Munții Sebeșului, bazinul Ohaba, sub înălțimea *Fruntea Mare*. Pe lângă urme paleolitice (cercetările au avut în vedere aceste descoperiri), au fost descoperite și fragmente ceramice medievale timpurii (până la -30 cm), despre care se crede că ar fi de factură slavă și s-ar data în sec. IX – X¹⁸.

Bibl. Roska 1924, p. 299; *Horedt* 1951, p. 198, nr. 20; *Horedt* 1956, p. 109; *Boroneanț* 2000, p. 77.

5. PEȘTERA CURATĂ, Nandru, com. Peștișul Mic, jud. Hunedoara.

Se găsește în Munții Poiana Ruscă, carstul din Valea Mureșului, pe Valea Roatei, versantul drept, la vest de sat. În legătură cu *Peștera Curată* sunt menționate urme de locuire din neolitic și până în evul mediu. Nu este exclus ca în peșteră să existe și urme medievale timpurii.

Bibl. Popescu, Dumitrescu 1957, p. 354, nr. 1; *Boroneanț* 2000, p. 79.

6. PEȘTERA DEVENȚULUI, com. Vadu Crișului, jud. Bihor.

¹⁸ M. Roska 1924, p. 299

Se află în Munții Pădurea Craiului, carstul din Valea Crișului Repede, versantul stâng, pe Dealul Ceretului. În urma unui sondaj arheologic, alături de material arheologic din neolitic au fost găsite fragmente ceramice lucrate la roată, de culoare negricioasă, ornamentate cu benzi de linii în val și datate în sec. VIII.

Bibl. Dumitrașcu 1978, p. 67, nr. 24; Boroneanț 2000, p. 15; Cosma 2002, p. 235, nr. 208; Crișan 2006, p. 213.

7. PEȘTERA GAURA CHINDIEI II, Pescari, jud. Caraș-Severin.

Se deschide în versantul stâng al Dunării, la circa 6 km de localitatea Pescari.

Pe pereții peșterii sunt sute de motive picturale, reprezentând păsări, flori, simboluri și inscripții latine și cu caractere chirilice, ce acoperă cronologic o perioadă foarte lungă, și anume din Paleolitic până în Evul Mediu. Pe peretele din dreapta intrării se află un text cu caractere slavone, datat la sfârșitul sec. X și prima jumătate a sec. XI.

Bibl. Boroneanț 1977; Comșa 1977; Rogozea 1987, 348, tabel, nr. 5; Cocean 1995, p. 171-172; Boroneanț 2000, p. 35-37; Petrescu 2004, p. 22, nr. 27.

8. PEȘTERA GAURA PÂRȘULUI, Cuptoare, municipiul Reșița, jud. Caraș-Severin.

Denumită și *Peștera Sudol IV*, se găsește în Munții Domanului, carstul din bazinul Râul Mare, pe Valea Sudol, Dealul Cârșiei, cu 30-50 m deasupra Peșterii *Gaura Turcului*, care se află la altitudinea de 438 m. De la suprafața solului (R. Petrovsky, O. Popescu, P. Rogozea: 1980-1981) au fost adunate fragmente ceramice de culoare neagră sau cenușiu-negricioase, lucrate dintr-o pastă semifină degresată cu nisip și arsă bine, fiind datate în sec. VIII – IX.

Bibl. Bleahu și colab. 1976, p. 174; Petrovsky, Popescu, Rogozea 1981, p. 437, nr. 19; Rogozea 1987, p. 354, tabel, nr.1 și p. 361; Boroneanț 2000, p. 20; Petrescu 2004, p. 23, nr. 30.

9. PEȘTERA HOȚILOR, Pecinișca, oraș Băile Herculane, jud. Caraș-Severin.

Cunoscută și ca *Gaura Hoților* sau *Gaura Tâlharului*, peștera se află în Munții Cernei, carstul Văii Cernei, versantul drept, la circa 600 m de statuia lui Hercules de la Băile Herculane.

Aici au apărut vestigii de locuire încă din paleolitic; a fost cunoscută și de romani, când a fost și obiectiv turistic. Sunt menționate și urme (material ceramic) medievale timpurii (*pre feudale*).

Bibl. Popescu 1967, p. 537-538, nr. 109/9; Bleahu și colab. 1976, p. 266-268, nr. 84; Orghidan și colab. 1984, p. 267-270; Rogozea 1987, p. 352, tabel, nr.1 și p. 359; Cocean 1995, p. 178-179; Boroneanț 2000, p. 19; Petrescu 2004, p. 25, nr. 38.

10. PEȘTERA IGRIȚA, Peștera, oraș Aleșd, jud. Bihor.

Este situată în Munții Pădurea Craiului, pe cursul Crișului Repede, versantul stâng, la 1 km de localitatea Peștera. Mai este cunoscută și ca *Peștera Igrîț* sau *Peștera Igrețu*. În urma unor descoperiri întâmplătoare și posibile săpături arheologice, în fața peșterii și în interiorul ei au fost descoperite fragmente ceramice lucrate la roată, atribuite secolelor VIII – IX și IX – X.

Este plasată aproape de axele de circulație importante ale Depresiunii Vadului și de așezările zonei¹⁹.

Bibl. Roska 1941, p. 140; Rep. Bihor 1974, p. 53; Orghidan și colab. 1984, p. 31-34; Cocean 1995, p. 83-84; Boroneanț 2000, p. 6-7; Cosma 2002, p. 213, nr. 143; Crișan 2006, p. 179.

11. PEȘTERA LESIANA, com. Șuncuiuș, jud. Bihor.

Alte nume ale peșterii sunt *Peștera Napîștiku* și *Peștera Mică din Gura Mișidului*. Este situată în Munții Pădurea Craiului, carstul din bazinul Crișului Negru, versantul stâng, la 75 m în aval de *Peștera Ungurului*.

A fost efectuat un sondaj arheologic, fiind descoperită o locuință ușor adâncită în sol, ce avea un cuptor din pietre de râu în unul din colțuri. Inventarul ei consta din câteva fragmente ceramice de la vase modelate la roata cu turație medie, din pastă degresată cu microprundiș, de culoare brun-cărămizie, fiind ornamentate cu benzi de linii orizontale și în val și cu striuri. A fost datată cu probabilitate în sec. VIII – IX.

Bibl. Boroneanț 2000, p. 8; Cosma 2002, p. 233, nr. 200; Crișan 2006, p. 208.

12. PEȘTERA LILIECILOR, com. Carașova, jud. Caraș-Severin.

Denumită și *Pod Peciom*, peștera se deschide în coasta Dealului Fac (Cârșa), care formează versantul drept al Cheilor Carașului, la aproximativ 1 km de localitate. Urmele de locuire atestate aici (cercetări de suprafață efectuate de Șt. Cădăriu și R. Petrovsky în 1974) se întind din paleolitic și până în perioada medievală târzie. Sunt menționate și descoperiri ceramice medievale timpurii, fără a se oferi o încadrare cronologică a acestora.

¹⁹ Cocean 1995, p. 84

Bibl. Cădăriu, Petrowszky 1975, p. 148-153; Petrowszky 1975, p. 368, nr. 2; Bleahu și colab. 1976, p. 196-197, nr. 56; Orghidan și colab. 1984, p. 155-158; Rogozea 1987, p. 350, tabel, nr. 10 și p. 358-359; Coocean 1995, p. 152-154; Boroneanț 2000, p. 26-27; Petrescu 2004, p. 26, nr. 41.

13. PEȘTERA MARE DE LA MEREȘTI, com. Merești, jud. Harghita.

În lucrările de specialitate este cunoscută și ca *Peștera nr. 14 din Cheile Vârghișului* sau *Peștera de la Homorod-Almaș*, etc. Se găsește în Munții Perșani, Valea Oltului Superior, carstul din Cheile Vârghișului, versantul stâng, la circa 150 m de așezarea dacică de la Merești.

Sunt menționate urme de locuire din paleolitic și până în evul mediu, astfel că nu putem exclude posibilitatea existenței și a unor urme medievale timpurii.

Bibl. Orghidan și colab. 1984, p. 416-421; Coocean 1995, p. 235-236; Boroneanț 2000, p. 63-64; Crișan și colab. 2004, p. 196-198, nr. 122.

14. PEȘTERA MARE DE LA ȘORONIȘTE, Pecinișca, oraș Băile Herculane, jud. Caraș-Severin.

Cunoscută și ca *Gaura Dracului*, *Peștera din Domogled* etc, peștera este situată la baza unui abrupt din Masivul Domogled, peretele drept, pe malul stâng al Cernei.

În timpul unui sondaj (1978) realizat în partea dreaptă a intrării (până la -80 cm) au fost descoperite circa 5 vetre suprapuse și un fragment ceramic medieval timpuriu (*prefeudal*); nu se precizează dacă vetrele sunt contemporane cu fragmentul ceramic.

Bibl. Coocean 1995, p. 175-176; Boroneanț 2000, p. 24; Petrescu 2004, p. 27, nr. 46.

15. PEȘTERA MEZIAD, Meziad, com. Remetea, jud. Bihor.

Se află la extremitatea sud-estică a Munților Pădurea Craiului, carstul din bazinul Crișului Negru, pe Valea Meziad, la circa 2,5 km spre nord-est de localitatea cu același nume.

Din *Sala gururilor* (o galerie suspendată, de mici dimensiuni, inaccesibilă fără echipament adecvat), în urma unor cercetări de suprafață (C. Ghemiș – 2002), provine un vas întreg, considerat a fi de la începutul Evului Mediu.

Bibl. Coocean 1995, p. 94-95; Boroneanț 2000, p. 11-12; Ghemiș 2003, p. 251-252, nr. 158.

16. PEȘTERA NR. 2, com. Vadu Crișului (sau Șuncuiuș), jud. Bihor.

La fel ca și *Peștera Deventului* (nr. 6), se află în Munții Pădurea Craiului, carstul din Valea Crișului Repede, versantul stâng, pe Dealul Ceretului. Peștera a fost locuită încă din Neolitic.

Ca urmare a unui sondaj arheologic au fost descoperite fragmente ceramice, datate în sec. VIII – IX:

- Ceramica lucrată la roata rapidă (redușă cantitativ) are pasta compactă, degresată cu nisip fin, culoare cenușiu-negricioasă și este ornamentată cu bandă de linii în val trasată imediat sub buză.

- Ceramica modelată la roata cu turajie medie (majoritară) este tot dintr-o pastă compactă, însă degresată cu microprundiș; culoarea este brun-negricioasă sau brun-cărămizie, fiind ornamentată cu benzi de linii în val intercalate cu benzi de linii drepte orizontale.

- Ceramica realizată cu mâna, reprezentată doar de câteva fragmente, are pasta relativ compactă, amestecată cu microprundiș; are culoare brun-negricioasă și este neornamentată.

Bibl. Dumitrașcu 1978, p. 67, nr. 24; Boroneanț 2000, p. 15-16; Cosma 2002, p. 234-235, nr. 207; Crișan 2006, p. 213.

17. PEȘTERA OMULUI, Iabalcea, com. Carașova, jud. Caraș-Severin.

Se deschide în versantul drept, carstul din Cheile Carașului, Munții Domanului. Printre altele s-a găsit și un fragment de vârf de săgeată cu peduncul, datat larg în sec. X – XII.

Bibl. Boroneanț 2000, p. 32; Petrescu 2004, p. 29, nr. 52, p. 37.

18. PEȘTERA CU PUȚ, Iabalcea, com. Carașova, jud. Caraș-Severin.

Situată în Munții Domanului, versantul drept al Cheilor Carașului, în sectorul Comarnic-Țolosu, la aproximativ 40 m în aval de *Peștera cu Oase*. La 1,5 m de la intrare, spre interior, s-a efectuat un sondaj până la - 20 cm adâncime, fiind descoperite câteva fragmente ceramice atipice, lucrate la roată, din pastă semifină, de culoare brun-închis, relativ bine arse, cu pereții groși. Este posibil ca fragmentele ceramice să fie medievale timpurii (sec. VIII).

Bibl. Bleahu și Colab. 1976, p. 180; Petrowszky 1979, p. 237, nr. 6; Rogozea 1987, p. 351, tabel, nr. 15 și p. 359; Boroneanț 2000, p. 31; Petrescu 2004, p. 31, nr. 57.

19. PEȘTERA DE LA SCHWARTZ, jud. Caraș-Severin.

În fața intrării în peșteră a fost descoperit (1995) un vârf de săgeată cu peduncul, datat larg în sec. X – XII.

Bibl. Petrescu 2004, p. 32, nr. 61, p. 37.

20. PEȘTERA UNGURULUI, Bălnaca, com. Șuncuiuș, jud. Bihor.

Apărând în lucrările de specialitate și ca *Peștera de la Bolbac* sau *Peștera de la Bălnaca*, aceasta se află în Munții Pădurea Craiului, carstul din bazinul Crișului Repede, pe malul stâng al râului Ungurului, în amonte de confluența cu Valea Mișidului.

Descoperirile întâmplătoare și un sondaj arheologic, iar mai târziu cercetări de suprafață și săpături²⁰, au adus la lumină fragmente ceramice încadrate cronologic secolelor IX – X/XI:

- Ceramica lucrată la roata rapidă are pasta amestecată cu nisip fin, culoare cenușie și este ornamentată cu striuri deasupra cărora s-au executat mici alveole în formă de semicerc, dispuse sub forma unei linii orizontale.
- Ceramica lucrată la roata cu turație medie are pasta degresată cu microprundiș, având aspect zgrunțuros și culoare brun-cărămizie, fiind ornamentată cu striuri orizontale peste care s-au trasat benzi de linii în val.

A fost dezvelită și o locuință mai târzie (sec. XI - XIII), ce a avut un cuptor din piatră; s-au găsit fragmente ceramice și mici fragmente de la piepteni de tipul cu dinți bilaterali.

Bibl. Rep. Bihor 1974, p. 74; **Dumitrașcu 1978**, p. 65, nr. 19; **Cocean 1995**, p. 75-76; **Boroneanț 2000**, p. 9; **Cosma 2002**, p. 233, nr. 199; **Crișan 2006**, p. 113.

21. * * *, Cheile Turzii, jud. Cluj.

S-au efectuat cercetări în trei peșteri (dintre care două nu au mai fost cercetate până în acel moment), fiind surprinsă o continuitate de locuire din Paleolitic și până în Evul Mediu. Există și un nivel medieval timpuriu datat larg în sec. IX – XI.

Bibl. Popescu 1967, p. 523, nr. 9.

Bibliografie

Agrigoroaei, Zamora 2003-2006 – V. Agrigoroaei, L. Zamora, *Basarabi-Murfatlar, un sit arheologic din Dobrogea secolelor X-XI, 2003-2006* (www.patrinakia.ro/MonografiaBasarabi-Murfatlar/basalbum INTRO. htm - 09.02.2007).

Bieltz 1884 – E. A. Bieltz, *Beitrag zur Höhlenkunde Siebenbürgens, als Vorarbeit einer Antrologie dieses Landes*, Hermannstadt, 1884.

Bleahu 1978 – M. Bleahu, *Omul și peștera*, București, 1978.

Bleahu și colab. 1976 – M. Bleahu, V. Decu, Șt. Negrea, C. Pleșa, I. Povară, I. Viehmann, *Peșteri din România*, București, 1976.

Boroneanț 1977 – V. Boroneanț, *Arta rupestră din peștera Gaura Chindiei, comuna Pescari (județul Caraș-Severin)*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, 1, 1977, p. 23-34.

Boroneanț 2000 – V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000.

Cădăriu, Petrovsky 1975 – Șt. Cădăriu, R. Petrovsky, *Cercetări arheologice în Valea Carașovei*, în *Tibiscus*, IV, 1975, p. 147-154.

Cocean 1979 – P. Cocean, *Întâlniri cu peștera*, Cluj-Napoca, 1979.

Cocean 1995 – P. Cocean, *Peșterile României. Potențial turistic*, Cluj-Napoca, 1995.

Comșa 1977 – M. Comșa, *Inscripția chirilică din peștera Gaura Chindiei, comuna Pescari (județul Caraș-Severin)*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, 1, 1977, p. 35-36.

Cosma 2002 – C. Cosma, *Vestul și nord-vestul României în secolele VIII-X d.H.*, Cluj-Napoca, 2002.

Crișan 2006 – I. Crișan, *Așezări rurale medievale din Crișana (secolele X-XIII)*, Oradea, 2006.

Crișan și colab. 2004 – V. Crișan, C. Popescu, L. Darvas, E. Magyari, *Merești, jud. Harghita*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2003*, 2004, p. 196-198.

Dumitrașcu 1978 – S. Dumitrașcu, *Ceramica românească descoperită în Crișana (sec. VIII-XI)*, în *Crisia*, 8, 1978, p. 51-112.

Dumitrașcu 1986 – S. Dumitrașcu, *Repertoriul descoperirilor arheologice de pe Crișul Repede*, în *Crisia*, XVI, 1986, p. 687-714.

Ghemis 2003 – C. Ghemis, *Remetea-Peștera Mezıad, jud. Bihor*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2002*, 2003, p. 251-252.

Horedt 1951 – K. Horedt, *Ceramica slavă din Transilvania*, în *SCIV*, II/2, 1951, p. 189-218.

Horedt 1956 – K. Horedt, *Ținutul hunedorean în secolul IV-XII*, în *Sargeția*, III, 1956, p. 101-116.

Kövényi 1847 – L. Kövényi, *Erdélyország statisztikája*, I kötet, Kolozsvárt, 1847.

²⁰ S. Dumitrașcu: 1988-1990

- Orghidan și colab 1984 – T. Orghidan, Șt. Negrea, Gh. Racoviță, C. Lascu, *Peșteri din România*, București, 1984.
- Petrescu 2000 – S. M. Petrescu, *Locuirea umană a peșterilor din Banat până în epoca romană*, Timișoara, 2000.
- Petrescu 2004 – S. M. Petrescu, *Locuirea umană a peșterilor din România din epoca romană până în sec. XXI*, Cluj-Napoca, 2004.
- Petrovsky 1975 – R. Petrovsky, *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților județului Caraș-Severin din paleolitic până în secolul al V-lea î.e.n.*, în *Banatica*, III, 1975, p. 365-378.
- Petrovsky 1979 – R. Petrovsky, *Peșteri din județul Caraș-Severin – cercetări arheologice (I)*, în *Studii și comunicări Caransebeș*, III, 1979, p. 229-261.
- Petrovsky, Popescu, Rogozea 1981 – R. Petrovsky, O. Popescu, P. Rogozea, *Peșteri din județul Caraș-Severin – cercetări arheologice (II)*, în *Banatica*, VI, 1981, p. 429-462.
- Popescu 1967 – D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1966*, în *SCIV*, XVIII/3, 1967, p. 521-538.
- Popescu, Dumitrescu 1957 – D. Popescu, V. Dumitrescu, *Săpăturile arheologice din Republica Populară Română în anul 1956*, în *SCIV*, VIII/2, 1957, p. 353-359.
- Rep. Bihor 1974 – *Repertoriul monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură și artă din județul Bihor*, redactor responsabil S. Dumitrașcu, Oradea, 1974.
- Rogozea 1987 – P. Rogozea, *Cercetări arheologice în endocarstul din sud-vestul României*, în *Banatica*, IX, 1987, p. 347-362.
- Roska 1924 – M. Roska, *Recherches préhistorique pendant l'année 1924*, în *Dacia*, I, 1924, p. 297-316.
- Roska 1941 – M. Roska, *Erdély Régészeti Repertoriúma*, I, Öskor, Cluj, 1941.
- Stanciu 2000 – I. Stanciu, *Despre ceramica medievală timpurie de uz comun lucrată la roata rapidă în așezările de pe teritoriul României (secolele VIII-X)*, în *Arheologia Medievală*, III, 2000, p. 127-191.
- Theodorescu 1974 – R. Theodorescu, *Bizanț, Balkani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, București, 1974.

*Human Inhabitation in the Caverns from Transylvania in the Early Middle Age
(the 8th – 11th centuries)
(Abstract)*

In this paper, I tried to analyze the situation of the human inhabitation in the caverns from the territory of Transylvania (including Banat, Crișana and Maramureș regions) in the Early Middle Age (the 8th – 11th centuries), besides the presentation of the researches conducted so far on this subject and of some other aspects required by this kind of scientific investigation.

Taking into consideration the fact that the archaeological research on this field must still be brought up to date, we can only draw the conclusion that the caverns included in this catalogue were “visited” and used by human beings or human communities as shelter (seasonal or temporary), sacred space, but possibly in other purposes as well.